

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ / REVIEWS AND SURVEYS

Стефка Петрова. Морфологични ситнежи. Глагол. София, Skyprint publishing, 2009

Стефка Петрова. Морфологични ситнежи. Имена. София, АСПА, 2013

Stefka Petrova. Odds and Ends in Morphology. The Verb. Sofia, Skyprint publishing, 2009

Stefka Petrova. Odds and Ends in Morphology. Nominals. Sofia, ASPA, 2013

The review is focused on several of the plethora of language issues that have been answered in the books under review. The motivation behind this choice is that although for one reason or another these phenomena have not been treated systematically in linguistic research nor have been described in the existing grammars, they have received a systematic account in the books in question. The terms coined by the author, such as personyms, falsenymy and demonstratives provide an original response to the language changes that have taken place in Modern Bulgarian and their formulation is solidly substantiated.

В последните си трудове „Морфологични ситнежи. Имена“ [1] и „Морфологични ситнежи. Глагол“ [2] проф. д.ф.н. Стефка Петрова ни предлага като че ли „наситнени“, „отделни“ езикови проблеми, изкушена като повечето учени да разработи интересни, актуални и дискуссионни езикови въпроси като вид, залог, формите за учтивост и др. С това впечатление разгръщаме първите страници. Разпределени в две отделни книги, „ситнежите“ гравитират около глагола и имената, представлявайки своеобразна картина на техните характеристики. Всъщност двете ѝ книги проследяват някои особености и отклонения на пълнозначните думи. Например категорията *число* е разгледана като морфологична категория, в чиято основа „лежи количествен признак на именуваните предмети“. При функцията на множествено число се разграничават отделни специфични функции като диференцираща (*дърво, дървета и дърво, дърва*), индивидуализираща (*pluralia tantum – очила, дънки, жури* и пр.), стилистична, отъждествяваща и др.

Съдържанието обаче отново ни изненадва: четири глави, посветени на няколко части на речта – съществителни, прилагателни, местоимена, и езика на Блага Димитрова. Много от информацията е получила нова интерпретация, други въпроси имат също така ново и различно тълкуване. Критичният поглед

на авторката търси и намира място на някои езикови факти, останали малко встрани и ги разполага от системна гледна точка. При съществителните имена се обръща внимание отново на парливите въпроси като определеност и членуване, езикова норма и акцентни дублети. И как да не се вълнува човек, когато в рекламните ни се натрапва: „*Барни, мечето* (от кадъра за рекламни бисквити), *което обича детето*“. Мечето ли обича детето? Детето ли обича мечето? Кой кого обича? Играта на думи в рекламата дали поучава и какво научава невръстният малчуган? А искат да ни внушат, че детето, обича да яде бисквитки, на чиято опаковка е мечето Барни.

Освен тези езикови проблеми тук са въведени и нови термини – персоними, фалсоними и демонстративи. Новите сполучливи езикови изненади и попадения са несъмнено отклик на съвременното състояние на нашия език, както и на богатия опит на езиковеда, от чийто поглед не са убегнали актуалните изменения в езика ни, а времето ще покаже кои от тях ще се наложат.

Изследването, посветено на глагола, представя системната и несистемна употреба на времената в научен текст и откроява появата на глаголите по честотност, което разкрива техни формални характеристики. Направените наблюдения на глаголните форми и анализът на ексцерпирания материал от двата учебника върху техническа литература дават основания на авторката да направи изводи и заключения за специфичната употреба на глаголните форми като 3 л. ед.ч. и 3 л. мн.ч. Обосновава се повествователният характер на научния текст, което налага също причастно-страдателните форми, както и честотната поява на глагола *съм* и квалификативните изречения. Съблазънта навярно идва от желанието на специалиста да обясни несвършения и свършения вид така, както се употребяват в езика, дарил на света аспектуалността, и Ст. Петрова още през 2009 г. посвещава самостоятелен труд на глагола.

Изследването представя системната и несистемната употреба на времената в научен текст и откроява появата на глаголите по честотност, което разкрива техни формални характеристики. Нагледното им представяне като система се опира на Айнщайновата релятивистична теория и разкрива нова възможност – да се види „действието в „другото“ време и на „другото“ място – в миналото и в бъдещето“.

Ценно практическо приложение имат многобройните моделни структури, онагледени чрез геометрични фигури, които представят образуването на единия или другия глаголен вид. Глаголите от свършен вид в български език са център, около който са обединени важни наблюдения. Подробно и прецизно се разглежда образуването на глаголите в българския език като се класифицират и извеждат нагледно в таблица. Предложените таблици подпомагат ориентирането на чуждестранните обучаеми във формите на българския глагол – свършен и несвършен, и подпомагат тяхното обобщаване и осмисляне. Поспециално авторката проследява глаголите от свършен вид с префиксация и суфиксация, като обръща внимание на настъпващите промени в значението на глагола. Спира се на десемантизацията на глаголните представки, на абсолютната видова двойка, когато глаголите от свършен вид и вторичният глагол от несвършен вид се отличават само по вид, но не и по значение. Разгледани са

група глаголи с липсващ изходен глагол като *вляза, сляза, изляза, въведа, доведа, заведа, изведа, преведа, поведа, приведа, проведа* и др. Намираме важни теоретични изводи за представките, които при някои глаголи са загубили ролята на перфективатор и имат единствено словообразователна функция, докато „наставките са по-силни имперфективатори и обезсилват представките, срв.: *извървявам, прочитам...*“. Онагледени и класифицирани, глаголите от свършен и несвършен вид в триъгълници и четириъгълници по-бързо се осмислят в очертаните модели, по-лесно се прави аналогия с други научени глаголи, по-лесно се вниква и запаметява механизмът на българската аспектология: *пиша – напиша – написвам; гледам – разгледам – разглеждам; ... вляза – влизам; кажа – казвам – разказвам и кажа – разкажа – разказвам; уча – науча – научавам – понаучавам и уча – науча – понауча – понаучавам* и много други.

Докато в „Езикови равнища“ Ст. Петрова определя „*сякаш*“ и „*като че*“ като съюзи [1, с. 53], в „Морфологични ситнежи. Имена“ тя ги посочва като „наречия в съюзна функция“, които „2.Дт-Нс. Чрез наречията *сякаш* и *като че* в съюзна функция, включени в структурна рамка с *такъв*, се изгражда конструкция за начин и сравнение [2, с. 108].“ Като термин „структурна рамка“ напомня въведения от нея термин „синтактична рамка“ [1, с. 32–33]. Езиковата „рамка“ в случая е много удобна при обобщаване – както в горния пример – за начин и сравнение. Тя е удобен инструмент и при изучаване на даден език.

За първи път показателните местоимения и наречия са обединени въз основа на указващата функция, която изпълняват и са наредени до думите с КЪ и ТЪ. Обединението на местоимения и местоименни наречия въз основа на заместващата им функция е основа за аналог с функцията „на въпросителните наречия *кога, къде, как*, образувани от един и същ компонент – КЪ“ [3, с. 105].

Авторката се спира и на два глагола, чиято абстрактна семантика е толкова широкообхватна, че позволява те да заместят много глаголи. За тях се посочва още: „3. Другият местоименен глагол, тясно и неразривно свързан с *таковам* е *онаковам*. Неговото значение е ‘правя по обратен начин, не така, а иначе’. Той се използва само заедно с *таковам*“ [3, с. 111–112]. Не само това – като четвърта причина се отбелязва, че двата глагола служат и като мотивираща основа за други думи [3, с. 112]. Глаголите, образувани от демонстратива *такъв – такавам* и *онаковам* са само два като единствено първият е със самостоятелна употреба. Посочва се, че значението му „е равно на заместваните от него глаголи“ [3, с. 111]. Първото значение на *таковам* е формулирано по следния начин: „Приема значението на всеки глагол, който замества“. Очевидно е, че обемът на глагола е многообхватен, а за да бъде *такъв*, той несъмнено го изразява много общо и неопределено. Всъщност глаголет *таковам* означава, че става дума за извършване на някакво определено действие, което впоследствие се изразява конкретно с жест или с конкретен глагол. Твърди се, че: „4. Двата глагола служат и като мотивираща основа за други думи. От глагола *таковам* се образуват производни глаголи – *натаковам, претакоевам* със заместителна семантика, но по-често с отрицателна. Практически с повечето представки могат да се образуват нови глаголи от свършен

вид, както става и с другите глаголи: *потаковам*, *изтаковам*, *отаковам*, *оттаковам* и пр.“ [3, с. 112]. Остава впечатлението, че глаголът означава действие, което се конкретизира до известна степен от съответния префикс, но все пак е недостатъчно конкретизиран и поради тази причина функционира като заместител на друг глагол или на други подобни глаголи като остава същевременно достатъчно общ. Поради тази причина той може да изпълнява заместителна функция. Следователно глаголът *таковам* и неговите префиксални производни със заместващата му функция напомня английския глагол *do* в същата функция, докато във френски език могат да се посочат *faire*, *maître*, *prendre* и др.

Темата за названия на жителите на съответна държава или *персоними* съгласно държавата, живо интересуват авторката. Наблюденията ѝ върху имената са групирани и прецизно обяснени – както според името на държавата, така и според името на града, посочени са авторските схващания за развитието им в бъдеще. Предложението за изготвяне на примерен списък на персонимите за българските селища според мен е много сполучливо, включително и от гледна точка на чуждоезиковото обучение. Бих си позволила едно предложение – персонимите да се включват като анекс в края на бъдещите учебници за чужденци за тяхна ориентация.

В отделна глава са представени по групи т.нар. *фалсоними*, също много сполучлив термин. Намираме богати разяснения на причините за употребата на събраните фалшиви думи от носители на български език и чуждестранни обучаеми. Колкото до използването им от носителите на български език се изтъкват причини, свързани с трудности от различен характер. Според мене същото е и положението и при чужденците, ето защо мисля, че е крайно време да се състави своеобразно помагало или речник за трудностите в българския език, предназначен както за българите, така и за чужденците. Събрани на едно място, представени по съответен начин, това единствено би улеснило, би подпомогнало съответно и учебния процес. Такъв речник съществува на френски език. *Местоимената*, както и *демонстративите* са също термини, създадени от Ст. Петрова, аргументирано защитени съобразно собственото ѝ становище.

Загриженост и любов към някои думи лъхат от частта за „онеправданите думи“, както и яростната ѝ защита на „пренебрегнатата“ друга група прилагателни имена. Тяхното изолиране, „оставяне извън класификацията“ не я притеснява. Обратното, привличат я словообразователната или семантичната гледна точка, според които те не са приобщени в системата и авторката търси обяснение за тяхната дефективност и равноправното им интерпретиране като елементи на езика.

Като езиковед и като преподавател авторката взема позиция и по формата за учтивост в българския език. Подкрепена с богата информация от извършени тестове и изводи, тя разкрива възможните според нея решения по този въпрос, а разгледаните явления в сферата на повелително наклонение свидетелстват за развитието на езика. Въпреки че за залога е писано много, Ст. Петрова изразява и своето становище по този въпрос, както и не отминава рефлексивността като един от трудните въпроси на граматиката и сравнява „компонентът се/си“, „компонентът-местоимение се“ или „местоименният компонент

sic“ в единадесет езика. Продължавайки с компонентите, авторката представя и нови в проклятията и ругатните, открити в българската преводна фантастична литература. Монографията завършва с някои черти на българския език, свидетелстващи за връзката език и народ, и обратното, като по такъв начин се засяга обобщаващ философски въпрос.

ЛИТЕРАТУРА

Петрова 2008: *Петрова, Ст.* Сложно изречение и езикови равнища. София, Skuprint.

Петрова 2009: *Петрова, Ст.* Асиметрия в езика. София, Skuprint publishing.

Петрова 2013: *Петрова, Ст.* Морфологични ситнежи. Имена. София, АСПА.

Петрова 2009: *Петрова, Ст.* Морфологични ситнежи. Глагол. София, Skuprint publishing.

Силвина Михайлова / Silvina Mihailova

✉ *д-р Силвина Б. Михайлова*, Департамент за езиково обучение
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
1504 София, бул. „Цар Освободител“ № 15, България
sbojdarova@yahoo.com

✉ *Silvina B. Mihailova, PhD*, Department for Language Teaching
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
1504 Sofia, 15 Tsar Osvooboditel Blvd., Bulgaria
sbojdarova@yahoo.com